

konceptní rámec šetření PISA, tento typ textu nezahrnovala. Transakční texty jsou často osobní, a zřejmě proto nebývají zastoupeny v běžných typologiích. Např. na webových stránkách, které bývají častým předmětem lingvistických výzkumů (např. Santini, 2006), se s tímto typem textu běžně nesetkáme. Protože je komunikace pomocí e-mailů, textových zpráv, blogů a sociálních sítí mimořádně pohodlná, nabyl tento typ textu v posledních letech na významu. Transakční texty se zakládají na sdíleném, ale často soukromém porozumění mezi komunikujícími – prozkoumat tento rys v rozsáhlém standardizovaném šetření je pochopitelně obtížné. Příkladem textových útvarů řazených do kategorie transakce jsou výměny e-mailů a textových zpráv mezi kolegy či kamarády, kteří se na něčem domlouvají nebo si potvrzují, co si ujednali dříve.

Některé texty předkládají výpovědi o skutečném světě (v přítomnosti nebo v minulosti), a proto jsou označovány jako faktografické. Naproti tomu literární texty mají ke skutečnému světu spíše metaforický vztah a vypovídají o tom, jaký by svět mohl být nebo jaký se zdá být. V některých šetřeních zabývajících se čtenářskou gramotností žáků – např. v americkém Národním hodnocení vzdělávacího pokroku (NAEP) nebo v mezinárodním šetření PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) – je dělení mezi literárními a faktografickými texty základním klasifikačním kritériem (*čtení pro získání literární zkušenosti a čtení pro získání informací* či *splnění úkolu* v NAEP; *čtení pro získání literární zkušenosti a čtení pro získání a používání informací* v PIRLS). Toto dělení se však stále více rozostřuje, neboť autoři literárních textů používají také jazykové struktury typické pro faktografické texty. Šetření PISA využívá faktografické i literární texty, ale kromě nich také texty, jež nelze jednoznačně zařadit ani do jedné z těchto kategorií. Tato nejednoznačnost však nevadí, protože záměrem šetření PISA není porovnávat výkony žáků ve čtení faktografických a literárních textů.

4.5 Formáty odpovědí

Formát odpovědi, tedy způsob, jakým mají žáci prokázat své porozumění textu, je volen s ohledem na druh informací, které chceme získat, a také s ohledem na praktická omezení. Tak jako v každém testování je i v šetření PISA rozsah použitých formátů limitovaný. Díky počítačovému zadávání testu lze však vedle klasických otázek s výběrem odpovědi a s tvorbou odpovědi (v nichž žáci zapisují odpověď vlastními slovy) zařadit i různé způsoby interakce s textem, například zvýrazňování nebo přetahování částí textu pomocí myši.

Různé formáty odpovědí mohou být různě citlivé na rozdíly mezi žáky. Například otázky s výběrem odpovědi jsou obvykle více závislé na dovednostech dekódování než otevřené otázky, protože žáci musí dekódovat všechny nabízené možnosti (Cain & Oakhill, 2006). Z několika studií provedených na datech z šetření PISA vyplývá, že formát odpovědi má významný vliv na výkon různých skupin žáků, například žáků s různou úrovní dovedností (Routitsky & Turner, 2003), žáků z různých zemí (Grisay & Monseur, 2007), žáků s různou úrovní vnitřní motivace ke čtení (Schwabe, McElvany, & Trendtel, 2015) nebo žáků různého pohlaví (Lafontaine & Monseur, 2006a, 2006b; Schwabe et al., 2015). Pro měření trendů v průběhu času je proto důležité zachovat v každém cyklu šetření podobný podíl otázek s výběrem odpovědi a s tvorbou odpovědi.

Otázky s tvorbou odpovědi neboli otevřené otázky se hodí zvláště pro hodnocení procesů uvažování a posuzování, kde je často důležitější sledovat žákův myšlenkový postup než jeho výsledek. Jelikož je však šetření zaměřeno na čtení, nikoliv na psaní, neměl by být u otevřených otázek kladen velký důraz na hodnocení písemného projevu, například na pravopis nebo stylistiku.